

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Recension av Kolltveit, Gjermund (2021). Sang som våpen. Historier om sangens slagkraft. Ford Forlag.

Ahlsved, Kaj

Published in:
Puls – musik- och dansetnologisk tidskrift

Published: 23/05/2023

Document Version
Final published version

Document License
Publisher rights policy

[Link to publication](#)

Please cite the original version:
Ahlsved, K. (2023). Recension av Kolltveit, Gjermund (2021). Sang som våpen. Historier om sangens slagkraft. Ford Forlag. Puls – musik- och dansetnologisk tidskrift, 8, 112-115.
https://carkiv.musikverk.se/www/epublikationer/Puls_08.pdf

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Reviews

BOOK

Vad är det som förenar historier om sjungande strejkande skogsarbetare i Østerdalen 1928, 300 000 sjungande estländare 1988 med sjungande sup-portrar på fotbollsmatcher runtom i Norge? Bland annat dessa frågor ställer sig den norske musikforskaren Gjermund Kolltveit i boken "Sang som våpen. Historier om sangens slagkraft" där han exemplifierar sångens samlande och "samfunnsbyggande styrke".

Huvudrubriken med sitt fokus på sång som en form av vapen fick mig först att rynka pannan lite grann eftersom vapen oftast förknippas med försök att skada människor. Men Kolltveit sätter genom underrubriken fokus på sången, det sjungande kollektivets slagkraft och sången som verktyg för förändring. I introduktionen problematiserar han också förträffligt valet av rubrik(er) samtidigt som han också kommer in på situationer där sången som vapen inte bara är en "kuriös språklig metafor" utan bokstavligt talat varit demonstranternas enda vapen i icke-våldsliga kamper mot soldater med skarpladdade gevär (s. 10).

Introduktionen inleds med en personlig skildring om hur den populära sången om John Brown har spridit sig från 1800-talets Amerika till nutid. Boken fokuserar förstås inte enbart på sångers spridning utan hur de har använts och vad de har betytt: "sång som meningsfull aktivitet" (s. 8). Bokens många exempel är resultat av författarens egna val och intressen och de härstammar främst från Europa och Norge. I introduktionen väcks många frågor kring vad sång och sånger kan vara redskap för och vapen emot.

Kolltveit lyfter i slutet av inledningen fram att boken är "ingen avhandling" (s. 15). Detta tolkar jag som att boken är riktad till en bred läsekrets och förklarar också varför den ganska anekdotiska introduktionens många sångkontexter inte knyts till någon specifik teoretisk hemvist eller något uttalat teoribygge. Den röda tråd som styr urvalet är Kolltveits fokus på "deltakande, folkelig synging som har et formål og som skaper fellesskap og samhold" (s. 15). Med folklig sång avses här sång med låg tröskel, sång bland folk i de breda lagren och/eller sjungande folkmassor.

Genom de 11 kapitel som följer på introduktionen ger Kolltveit olika exempel på sångens slagkraft. De nio första beskriver olika sammanhang där sång ingått och tidsmässigt sträcker de sig från heroiska sånger i Rom år 98 till nutid. Kapitlen börjar med att förankra sångaktiviteten i en specifik tid och plats exempelvis "Molde, søndag 27. september 2009", vilket för tankarna till en (musik)etnologisk fältarbetsdagbok. Tidpunkten som markeras är dock bara en startpunkt: efter ett inledande exempel kopplas sångexemplen samman med besläktade sångfenomen.

Sang som våpen. Historier om sangens slagkraft

Gjermund Kolltveit

Fjellstrand: Ford Forlag, 2021

KAJ AHLSEVED

Efter dessa nio "analyskapitel" följer en intervju med tre aktiva och samhälls-engagerade norska musikpersonligheter. Boken avslutas med ett kapitel där Kolltveit knyter samman en del lösa trådar, blickar framåt och frågar sig vad sångens potential är idag och i framtiden.

I det första kapitlet tar Kolltveit sig an improviserad sång och poesi som metod för konfliktlösning och läsaren tas med på en resa in i hip-hop kulturens *rap battles*, inuiternas traditionella sångdueller på Grönland, sångdans på Färöarna för att till slut landa i den norska stevtraditionen. Redan i det första kapitlet visar sig Kolltveits förmåga att dra upp stora bågar mellan olika typer av fenomen i vitt skilda sammanhang. Ibland är det så intressant att man önskar att boken hade haft en tydligare notapparat så att man enklare kunde hitta de många spännande källorna och fördjupande vetenskapliga texterna som ligger till grund.

Det andra kapitlet tar avstamp i Tacitus beskrivning av Germanernas stridsrop från år 98 för att genom visiter till bland annat vikingatidens Stiklestad, bibelns Jeriko, dagens Syrien och Afghanistan till slut landa i ett "försök" (Kolltveits ordval) till en taxonomi av form och funktion relaterat till krigs-sång och kamprop.

Tredje kapitlet "Salmer, sanger och samhold" utgår från hur sånger var en utlösande faktor i två kända norska personers personliga omvändelser, nämligen evangelisten och sångförfattaren Aage Samuelsen och den norske lekmanpredikanten Hans Nielsen Hauge. Båda mötte frälsaren ensamma, den ena tjuvlyssnande till sången från ett bönemöte sommaren 1944, den andra med plogen i hand och en psalm på sin tunga 1796. Exempler fungerar bra som introduktion till den religiösa sångens två olika riktningar: inåt (vertikalt) som speglar relationen mellan gud och individen respektive utåt (horisontalt), det vill säga den mera utåtriktade och gemenskapskapande (församlings)sången. Psalmer, gregoriansk sång, reformationens kamp-psalm "Vår gud är oss en väldig borg", väckelserörelsesång, varvas med intressanta norska exempel som kanske inte är bekanta för läsare utanför Norge (exempelvis "Haugianerna"). Detta kapitel tilltalade mig på ett personligt plan eftersom den musikaliska igenkänningsfaktorn var hög.

Många kapitel spänner över långa tidsperioder men det fjärde kapitlet fokuserar på en mera avgränsad period, nämligen sångens, och inte minst revolutionssångerna "Ça ira" och "Marseljäsens" roll under franska revolutionen. Här illustreras också skillingtrycksvisan som masskulturellt fenomen och samhällslig säkerhetsventil. Resonemangen i detta kapitel behandlar något som kan ses som ursprunget till den politiska sångkulturen i väst och utgör en grund för även de följande kapitlen, framför allt de om sång i nationsbyggets tjänst (kapitel 5) och arbetarrörelsens sångtradition (kapitel 6). De övriga kapitlen behandlar den progressiva visrörelsen och protestsång i största allmänhet (kapitel 7), den sjungande revolutionen i Baltikum och dess kulturhistoria (kapitel 8) samt supportersång i fotbollskontext (kapitel 9).

Kapitlet om sång i nationsbyggets tjänst är intressant läsning speciellt för den som inte är så bekant med den norska frihetskampen och den patriotiska sångens historia i Norge. Läsningen skulle ha underlättats om centrala personer i kapitlet hade presenterats. Att spellistan som ska fungera som kompanjon till boken inte gick att hitta på de nämnda strömningstjänsterna

gjorde förstås inte saken bättre. En bättre lösning än att uppge vad spellistan heter på strömningstjänsterna hade varit att placera länkar på förlagets hemsida.

I kapitlet om arbetarrörelsens sångkultur för Kolltveit även en diskussion om begreppen "fellessang", "allsang" och "samsang" vilka ibland används synonymt i texten. Kolltveit reder här (s. 99–100) ut begreppen lite grann med hänvisning till musikvetaren Jon Egil Brekke, nämligen att fellessangen är mer kopplad till den ideologiska sången medan allsång mera är nöje och underhållning. Även danskans fællessang dyker upp men diskuteras lite väl kort och skillnaderna mellan fellessangen och fællessang blir åtminstone för en (finlands)svensk läsare lätt diffus. Här kunde det ha varit på sin plats med en referens till antologin *Fællessang og fællesskab* (red. Isaksen 2018) recenserad av Gunnar Ternhag i Puls 4 (2019).

Vad gäller allsångens historia skriver Kolltveit att en inspiration till allsångsrörelsen i alla nordiska länder var tyske musikpedagogen Fritz Jöde (s. 99). Det är nog ett ganska vågat påstående. Vad gäller den svenska kontexten vill jag påpeka att britternas *community singing*, exempelvis sjungandet av hymnen "Abide with me" i fotbollssammanhang (som nämns i ett annat kapitel i boken), i kombination med amerikanernas hejaramsor vid Stockholmsolympiaden 1912 var det som la grunden till den unika hejakultur som uppstod på de svenska idrottsläktarna på 1910- och 1920-talet. Så småningom myntades begreppet "allsång" genom en namntävling i *Dagens Nyheter* år 1927 (se exempelvis Hellspong 2013, 152–158; Jönsson 2008). Kända personer gick runt och ledde publiken i ramsor och sånger, inte minst under "federationskamper" i fotboll mot Danmark och Norge. Allsången på stadion stöddes av sånger och sånghäften med melodianvisningar och ramsor som spreds via den entusiastiska pressen.

Om man bortser från ovannämnda kritik så är kapitlet om arbetarrörelsens sångkultur väldigt intressant och bland de mest sammanhängande i boken. Exemplet på hur det inom arbetarrörelsen fanns instruktioner för planerandet av agitationsmöten med musik är mycket intressant. Kolltveit kommer även in på levandegörandet av arbetarrörelsens sångkultur och hur sångerna i vår tid kan klinga kamp och solidaritet med människor i prekära situationer. Här hade man gärna läst mer om Trond Granlunds arbetarsångskonserter och "Tanken er fri"-skivan som en form av synliggörande forskning (jmf Rantanen 2018, 76–89).

Kapitlen om protestsång (kapitel 7) och den sjungande revolutionen i Baltikum (kapitel 8) är antagligen bokens kanske på förhand mest förväntade kapitel. I kapitlet om protestsång utgår Kolltveit från tanken att den progressiva visrörelsen inte är en bestämd genre av sånger utan den hänger samman med andra (folk)rörelser. Han illustrerar protestsångens historia från medeltid till nutid med både internationella och norska exempel. Man är nästan utmattad av all information när kapitlet väl kommer i mål. Det råder inget tvivel om att författaren lyckas illustrera att visrörelsen är både internationell och hyperlokal. Eftersom klimatförändringen är vår tids största utmaning hade det varit intressant ifall Kolltveit inkluderat ett kapitel om att sjunga för klimatet och knutit det till ekomusikologiska tankegångar. I kapitlet om den sjungande revolutionen kommer Kolltveit in på sång som kulturarv.

Kapitel 9 diskuterar "tribunesång", alltså supportrars sång på fotbollsläktaren. Kapitlet är till stor del baserat på den dokumentation som Kolltveit gjort för Norsk folkmusikksamling (2008–2009). Andra källor är bland annat Jon Roar Bjørkvolds text om Vålerengas supporterklubb Klanen samt Hans K. Hognestads artikel i Puls (nr 6, 2021). Supportersångkulturen som beskrivs är exempel på en kontext där kampsång bedrivs idag och den är, som Kolltveit skriver, varken primitiv eller vulgär om man inte på förhand har bestämt sig för att nervärdera kulturen. Samtidigt lyfter han även fram kulturens baksidor med rasistiska och xenofoba ramsor och sånger. Det hade varit väldigt intressant om Kolltveit i underkapitlet "Tribunesångens røtter" vågat dra lite historiska paralleller till andra kontexter och besläktade sångfenomen han beskriver i boken (exempelvis folkrörelsesången) som också bygger på en kultur med melodianvisningar. Nu blir det – likt många texter om supporter-kulturens klingande historia – ett stort glapp mellan det ofta förekommande Edward Elgar-exemplet från 1890-talet till det lyft läktarsången får i 1960-talets England. Denna lucka hade gärna kunnat fyllas med exempel på de "kamprop og sanger" från första halvan av 1900-talet som Kolltveit antyder har funnits i norsk fotboll (s. 149). I övrigt är det en fin och initierad skildring av den folkliga sången på dagens fotbollsläktare.

Kolltveit har också valt att inkludera ett kapitel där tre personer intervjuats under rubriken "Tre stemmer for sangens frihet", nämligen Erik Hillestad som via Kirkelig kulturverksteds skivutgivning strävat till att lyfta fram undertryckta röster, Jan Lothe Eriksen som jobbar med förföljda musiker inom organisationen Safemuse samt musikern och sjuksköterskan Marthe Valle som bland annat engagerat sig för flyktingars situation. Den sistnämnda intervjun lyfter på ett bra sätt fram spänningen mellan populärmusik som underhållning och samhällsengagemang.

I det avslutande kapitlet frågar sig Kolltveit om sångvapnet är dött idag. Ett inledande svar på denna fråga är ett nej, exemplifierat genom "balkongsången" under Coronapandemin samt diskussion om sångens hälsofrämjande effekter. Musikens samhällsbyggande och förändrande kraft på 2000-talet då? Här är Kolltveit mera försiktig och tvetydig: samtidigt som han konstaterar att det definitivt inte är samma tryck i den politiska sången som förut så lyfter han fram artister som kanaliserar sitt samhällsengagemang genom musik. Avrundningen innehåller många nya exempel och man bara väntar på vart detta är på väg. Till slut dras trådarna om musikens kollektiva kraft samman i en diskussion om vårt fragmenterade samhälle, musikkivet individualisering och gemensam sång som levande kulturarv.

Det är ett väldigt omfattande projekt Gjermund Kolltveit har lyckats dra i mål. "Sång som våpen" är intressant läsning och man rycks som läsare med i hans engagemang för ämnet. Det är inte svårt att låta sig övertygas om att sången har varit och fortfarande kan vara ett medel för samhällsförändring. Bokens styrka ligger i att Kolltveit i detta populärvetenskapliga sammanhang på ett bra sätt förmår dra paralleller mellan besläktade sångfenomen med sång som kampverktyg. Det är en imponerande mängd exempel som synliggörs och han kombinerar breda penseldrag med hög detaljrikedom. Ibland försvinner tanken om sångens slagkraft i de ganska tvära kasten mellan exemplen när de välavvägda kapitelhelheterna ska spjälkas upp i mindre underkapitel, men när det funkar som bäst är det väldigt spännande och informativ läsning. ■